

Búcsúzzunk nevetve!

A moszkvai puccs hírének hallatán először az jutott eszembe, hogy a korabeli orosz sajtó a NOSZF-ot (a feledékenyebbek kedvéért: a nagy októberi szocialista forradalmat) még évekig oktyabrszkij perevorotnak, azaz októberi puccsnak nevezte, másodjára pedig egy nemrégiben olvasott orosz bökvers, melynek hevenyészett fordítása így hangzik: „Első Péter/ablakot akart vágni Európára/vágta csak vágta/végül kivágta/de az ajtót már nem sikerült.” Az „ablakvágás” az orosz történelmi tudat számára a Baltikum meghódítását és Szent-Pétervár felépítését jelenti – ezáltal vált Oroszország tengeri, illetve európai hatalommá, ám az ajtó, amin nemcsak kimenni, hanem (főleg az eszméknek) bemenni is lehet, csak Gorbacsov óta kezdett nyiladozni (válni kellett azt is, keményen). Akkor hát most újra beszögezik? – gondoltam elkeseredetten az első órákban, bár a tankra mászó és onnan a néphez szóló Jelcin láttán ösztönösen megnyugodtam. Talán azért, mert az orosz elnök ezzel a valóban operahőshöz illő gesztussal mintegy a visszajára fordította a szovjet államot megalapító Lenin hasonló gesztusát – a leningrádi Finn pályaudvar előtt, bronzba öntve ma is látható, amint 1917 elején, az emigrációból hazatérő Vlagyimir Iljics megtartja első lázító beszédét a burzsoá kormányzat ellen. E két történelmi tett (most már a Jelciné is az) groteszk hasonlósága s ugyanakkor – a tartalmukat tekintve – egymásnak való teljes ellentmondása a jelkép erejével döbbsített rá, hogy a kör immár végleg bezárult, s ahogy Karl Marx (bármilyen furcsának tűnik is fel ez manapság, éppen ő) megfogalmazta valaha: ami a történelemben egykor tragédiaként játszódott le, az később bohózatként ismétlődik meg, és a kárörvendő emberiség gúnyos hahotája kíséri. – Persze, addig még sok vérnek kell lefolynia a Moszkva folyón – zuhantam vissza előbbi kétségbeesésembe (mert jósnak nem tartom magam, még utólag sem, mint... na hagyjuk!), s ezért nemcsak megkönnyebbültem, hanem meg is hökkentem erősen, amikor 72 óra múltán a költészet, a jelkép igazsága győzedelmeskedett a páncélosok vaskos realitása fölött. S ekkor ismét az öreg kaporszakállú (félreértés ne essék: K. Marx) jutott eszembe, aki imént idézett gondolatát valahogy így folytatta: az emberiség nevetve búcsúzik a múltjától.

Ezért most – bár a puccs alatt a Szovjetunióval kapcsolatos sötétebb emlékelmet rendszereztem (azokat is megírom majd) – hadd idézzek fel a nevetve-búcsúzás jegyében néhány jellegzetes „szovjet” anekdotát, melyeket – orosz szakot végeztem – gyakori kinti tartózkodásaim során szedtem össze, többnyire még a hetvenes években.

Nixon az Ermitázsban

A Szovjetunió már a '70-es évek elején se volt az a kimondott földi paradicsom (akkoriban ezt úgy fejezték ki: még nem az), de 1972-ben, amikor Nixon Pekingből Moszkvába repült, az ellátás – legalábbis a nagyvárosokban – még elfogadható volt, sőt erre az időre meg is javult, akárcsak '80-ban, az olimpia idején. Nixon, nem törődve a konkurenciával (épp ott voltam rész képzésen) Leningrádba is ellátogatott, s programjába az Ermitázs megtekintését is beiktatták. Ez előtt néhány nappal robbant be a szobámba egyik orosz diáktársam, harsányan röhögve és egy „abszolút hiteles forrásból származó” információval: – Nixont végigvezetik majd az Ermitázson, s közben elnézést kérek tőle, de át kell haladniuk egy olyan dísztermen, amelyet épp tataroznak. A terem be van állványozva, nem látszik belőle semmi, ezért a vezető elmagyarázza, hogy itt rendkívül értékes díszítmények vannak, és már hús mázsa aranyat használtak fel a restaurálásukra. A sarokban pedig ott ülnek a munkások, és uzsonnaszünetet tartanak. Aranytáblól ezüstkanállal vörös kaviárt kanalaznak és öcszilagos örmény konyakkal öblítik le...

(Mellesleg: ha jól emlékszem, az amerikai elnök végül is nem jutott el az Ermitázsba.)

Halnap

1977-ben, már a Kincskeresők munkatársaként, a „nagy orosz testvérlep”, a Gyetszkaja líteratura vendégeként jártam Moszkvában. Bár a Vörös térhez közeli, előkelő Rosszija Szállóban laktam, annyi napdíjammal nem volt, hogy a szálloda éttermében étkezhettem volna, de ezt nem is bántam – diákkoromban hozzászoktam az olcsó sztolovajákhoz (magyarul: önkiszolgáló, gyorsbüfé), s még a magyarnál jóval több kenyeret és jóval kevesebb darált húst tartalmazó szovjet fasírtokat is legyűrtem, legfeljebb a hajdinakását hagytam érintetlenül, a pelményit (húsos barátfüle, tejfellel leöntve), meg a nyers zöldségekből összeállított saláta-előételeket pedig egyenesen imádtam. Most is valami hasonlóra számítva tértem be egy szerény külsejű, bár a város központjában álló sztolovajába. Ám ott a következő kiírás fogadott: Szivodnya ribnij gyeny, azaz: MA HALNAP VAN. Én a halnapot már akkortájt sem kevertem össze a hoinappal, ezért másnap megkérdeztem a kísérőmet: – Sto takoje, azaz:

Mi a franc az a ribnij gyeny? – Ez azt jelenti – válaszolta ő, meglepő jólértesültséggel – hogy hetente egy napon minden étkezőhelyen csak halételeket szolgálnak fel, mivel azok sokkal egészségesebbek, és különben se jutna minden napra hús, még Moszkvában sem. (Azt már nem tette hozzá, hogy hal – valójában tartósított tengeri hal – is csak azért jut, mert a Szovjetunió kifosztja a világtengereket – én magam a bálnavadászat világtíralma után évekként láttam, sőt, kóstoltam – pocsek íze volt – szovjet bálnahús konzervet. Igaz, rossz a példa – a bálna nem hal, hanem emlős.) Leningrádi barátom még jobban értesült volt, ő már az ezzel kapcsolatos jereváni rádió viccét is ismerte. Hogy aszongya: megkérdezik a jereváni rádiót: – Lesz-e még halnap a következő ötéves terv idején is? – Válasz: – Nem, akkor heti egy húsnap lesz... Mit mondjak? Viccnek jó volt, de prognózisnak túlságosan optimista...

A halnap bevezetése után keletkezett az alábbi „grúz” vicc is, melyhez előljáróban el kell mondanom, hogy az oroszok és a grúzok már akkoriban se nagyon szívelték egymást. A grúzok az orosz fennhatóságot, az oroszok a grúzok sokkal magasabb élet színvonalát nem bírták elviselni – mellesleg: e tekintetben „grúzok” voltunk mi, magyarok is. Tény, hogy a grúzok – és más kaukázusi népek – fiai között rengeteg élelmes, minden kikaput kiszaglászó (erre szolgál tán a híres kaukázusi sasorr) „vállalkozó” akadt, de ezeknek nem is volt nehéz dolguk – a repülőjegy kopejkákba került, viszont ha az asszonyt egy kosár gránátalmával elröptették Vlagyivosztkba, tiszteres haszonnal tért haza... (Persze, az ilyen híresztelések éppúgy a legendák birodalmába tartoznak, mint a hagyományos orosz lustaságról, részegeskedésről szólók.) De térjünk vissza a halnaphoz! Tehát, aszongya: belép a gazdag „grúz” egy moszkvai hotelbe, ahonnan a portás épp az imént hajított ki egy teljes voronyezsi kolhozparaszt-küldöttséget. („Sajnálom, elvtársak, egyetlen üres szobánk sincs, próbálkozzanak talán a szakszervezetnél!”) A voronyezsiek szomorúan indulnak vissza a pályaudvarra, ám ugyanaz a forgóajtó, amely őket az utcára lökte, egészen a recepciós pulthig röpít egy délies külsejű, tömött bajszú úriembert, aki egyetlen elegáns mozdulattal átnyújtja a portásnak a paszportját (személyi igazolványát), melyet előzőleg egy szásrubelessel bélelt ki. „Kétágyas szobát, kilátással a Vörös térre, a hűtőszekrény legyen tele vodkával, pezsgővel és borsomival (kaukázusi ásványvízfajta), az ágyban pedig egy anyaszült meztelen szőke nő várjon este hatkor,

mert addig dolgom van a minisztériumban.” – A portás öntudatosan bólint, és zsebre teszi a pénzt. Este a „grúz” felmegy a szobájába, elégedetten látja, hogy minden úgy van, ahogy rendelte, felhajt egy kupica vodkát, felhajtja a takarót is, és... egy sellőt talál alatta. Felháborodottan rohan vissza a recepcióra, ám a portás csak a vállát vonja meg a reklamáció hallatán: – Sajnálom, polgártárs, ma halnap van.

Az őrnagy elvtárs gratulál

Bizonyára tudják, hogy Sztálin alatt egyetlen politikai viccért akár húsz évre is elzárhatták a magukról meglefedkezett polgártársakat, ennek ellenére Felix Edmundovics Dzerzsinszkij (szobrát most távolították el az általa alapított cég elől) CSEKÁ-járól, melyet később OGPU-nak, NKVD-nek, majd – napjainkig – KGB-nek neveztek (magyar megfelelője: ÁVH), több vicc keletkezett, mint nálunk Rákosi-ról, Kádár-ról, sőt, Mórickeról együttvéve. Hadd osszam meg önökkel a kedvencemet!

Ivan Ivanovics, az egyszerű moszkvai revizor, késő éjszaka megérkezik egy orosz kisvárosba, és szállást keres. Bemegy a városka egyetlen, düledező szállodájába, de a recepción csak egy négyágyas szobát tudnak neki ajánlani, abban is már hárman laknak. Ivan Ivanovics – mi mást is tehetne – elfogadja az ajánlatot, csak már ágyba kerüljön végre! Igen ám, de a szobatársai az asztalnál ülnek, kártyáznak, vodkáznak és politikai vicceket mesélnek. Szegény Ivan Ivanovics forgolódik az ágyban, nem tud elaludni. Végül ragyogó ötlete támad. Kimegy a folyosóra, megkeresi a szoba-asszonyt, ad neki egy rubelt, és megkéri, hogy tíz perc múlva hozzon a szobába négy csésze teát. Aztán visszamegy, odalép az egyik konnektorhoz, és beleszól: – Őrnagy elvtárs, legyen szíves, küldessen nekünk teát, de lehetőleg tíz percen belül, mert utána aludni szeretnénk. – A szobatársak elhűlnek, különösen, amikor a szoba-asszony megjelenik a teával. Megisszák, és halálos csendben aludni térnek. Másnap reggel Ivan Ivanovics egyedül ébred. Megkeresi a szoba-asszonyt, hogy megköszönje a szívességét, s csakúgy mellékesen megkérdezi tőle: – Hát a szobatársaim? Már elmentek? – Ó, azokat még az éjszaka elvitték. Ja, és az őrnagy elvtárs gratulál a remek tréfájához.